

М. ЛОЗИНСЬКИЙ.

З ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІДНОСИН.

„Славянська політика“ — чи „історична Польща“?

Від коли Польща запанувала над українськими землями, від тоді через спільну історію сих двох народів червоною ниткою тягнеться змагане з польського боку надати завойованю українських земель характер не завойованя, а якоєсь обопільної згоди. Згадайте ріжні унії та договори за часів польської держави; згадайте ріжні проби й заходи як з боку польських революціонерів, що заходилися коло відбудована незалежної Польщі, так також з боку польських політиків у Галичині, що задумавши зробити з Галичини як найбільш незалежну польську провінцію, пробували забезпечити собі спокій з боку Українців, — і скрізь побачите те саме змагане: „погодити ся“ з Українцями. Тільки ніколи не побачите, щоб, заходячи ся коло „згоди“, Поляки заходилися коло неї, як рівні з рівними, хотіли уладити польсько-українські відносини на основі признання українцям усього того, чого вони домагаються ся собі. „Równi z równymi“, „wolni z wolnymi“, „za naszą wolność i waszą“, — се були тільки голосні фрази, за якими все скривалося стремлінє панування Польщі над Україною. Мета всіх цих проб польсько-української згоди була все одна й та сама: заставити Українців згодити ся на таке чи інше будоване Польщі на українських землях.

Останніми часами про польсько-українську згоду найбільше говорять в польських тзв. славянофільських кругах. Правда, круги сі не числені й не мають впливу на польську політику. І коли ми їх поглядам на польсько-українські відносини присвячуємо деяку увагу, то се головно тому, аби показати, що з якого-б становища не підходили Поляки до польсько-українського питання, все в кінці дійдуть до становища історичної Польщі.

В польській пресі польську славянофільську думку репрезентує „*Świat słowiański*“, місячник „присвячений славянознавству й переглядови славянських справ з польського становища“, який від початку 1905 р. виходить у Кракові. Сьогорічна січнева книжка цього місячника подала вступну статю п. н. „*Na poczatku trze-*

сiego rocznika“, присвячену між іншими славянськими й українській справі. Ми не станемо займати ся близше сею політичною апокаліпсою в цілості, бо щоб познайомити з нею читачів і виказати її абсурдність, на се треба стільки місяця, що не стане шкурка за вичинку. Зазначимо тільки з приводу заяви редакції, що вона „оцінює славянські справи з польського становища“ (стор. 5), — що справи кількох національностей можна справедливо оцінювати тільки зі спільногом усім, міжнародного становища, яке знов тільки тоді буде справді міжнародне, коли буде справедливе для всіх національностей. А до чого доводить „оцінюване славянських справ з польського становища“, се видно найліпше з дальшої заяви редакції, що коли Царство Польське дістане автономію, тоді „Варшава стане серцем Славянщини і дальша доля останньої буде залежна від того, що діється ся в Варшаві“ (стор. 7).

За те розглянемо докладно ту частину статі, де говорить ся про Україну і де журнал, отсє вже другий раз від часу свого істновання, заговорив про польсько-українське порозуміння.

Шерший раз виступив був з такою пропозицією редактор журнала д. Конечний в XI книжці з 1905 р., причепивши її, не знати з якої речі, до звісної статі д. С. Єфремова п. и. „Чи буде суд?“, надрукованої в „Кіевскихъ Откликахъ“ з приводу погромів, які осквернили перші дні російської свободи. В тій пропозиції д. Конечний не подавав нічого конкретного, тільки заспівавши українському народові звичайну пісеньку будівничих історичної Польщі, що „від спільноти історичної долі ніяка сила визволити нас (себ-то Поляків і Українців) не може“, старав ся на тій основі вмовити російських Українців, щоб вони, не зважаючи на польсько-українські відносини в Галичині, якось порозуміли ся з Поляками.

„Без огляду на Львів, — писав тоді д. Конечний, — можуть порозуміти ся Krakів із Київом, чи навіть із Полтавою. Червона Русь тратить тепер і мусить тратити першенство на Україні, відколи Ви там над Дніпром і Десною стаете до політичної праці. Наступає зміна головної української кватирі... В кожнім разі певна річ, що польсько-українські відносини рішати-муть ся не у Львові“.

Тоді на ті фантазії д. Конечного дав гарну відповідь

Іван Франко¹⁾), протиставлячи їм реальну дійсність польсько-українських відносин взагалі і з окрема в Галичині. Ми позвонимо собі навести тут кінець тої відповіди, який творить неначе резюме цілої статі. Ось він:

„Тепер ми, галицькі Русини, не можемо потішати ся тим, що терпимо від „шляхецької господарки“ — ні! Ми чуємо чим раз виразніше, що против нас стоїть уся польська нація, всі її верстви від шляхти і магнатерії аж до репрезентантів організованого пролетаріату. Ся солідарність доходить до того, що не тільки в чисто національних справах Поляки всіх верств ідуть разом против Русинів, але і в соціальних справах репрезентанти польського демосу або явно підpirают або приймають без протесту та противділania такі шляхетські заходи, що хоч можуть вийти на шкоду й польському мужикови та робітникови, але в більшій мірі можуть докучити та пошкодити Русинам.

„Доки такі і тисячні подібні факти діють ся раз-у-раз, день-у день на наших очах, доти нехай Поляки не дурять себе можністю заключити якийсь тривкий союз із наддніпрянськими Українцями. Ми тут у Східній Галичині будемо все стояти як голосний протест против нього — не з ненависті до Поляків, але з любови, з жалощів до свого рідного народу. Дорога з Кракова до Київа веде через Львів. Можливо, що остаточну Гадяцьку угоду (дай Боже, щоб більш реальну, як за Виговського) будемо колись підписувати в Київі, але її *praeleminaria* мусять бути обговорені і формульовані також і у Львові“.

Тепер „*Świat Słowiański*“ неначе признав рацію виводам д-ра Франка і в згаданій вступній статі, говорячи в загальнім огляді становища славянських народів про Україну, подає вже конкретну пропозицію польсько-української згоди в Галичині. Ось той уступ статі, в якім говорить ся про Україну:

„Україна не показала доси політичного змислу, і серед її організацій переважають соціальні справи над національними; звідси ярко червона закраска українського питання і в Росії і в Галичині. Але се українська справа, не наша. Ми маємо приняти до відомості, що в останніх двох роках показало ся аж

¹⁾ „Русько-польська згода і українсько-польське братане“, Л. Н. Вістник 1906, кн. I, стор. 152—166, — по сій статі ми цитували й вище подані уривки зі статі д. Конечного.

занадто наглядно, що під Полтавою і під Галичем живе справді той самий народ і що настрій українських провідників у Росії був для нас прихильний.

„За те дуже неприхильними для польської справи були й в галицькі Українці, і їх вплив, звернений против нас, починає вже діставати ся за кордон. Ті радо йшли-б з нами, щоб і їм і нам було лішче, а сі несуть клич, що зло було би з Україною, коли-б добре було Польщі, і будити ненависть до нас уважають за головний обовязок свого патріотизму. Який напрям побідить? Се залежати-ме від становища представників Царства Польського супротив представників України в будучій Думі, бо польсько-українські відносини рішать ся зовсім не у Львові. Треба дбати про як найліпші відносини з Україною над Дніпром і Доном і через неї впливати на галицьких Українців, аби перестали вести політику фраз і поставили в кінці свою програму ясно й отверто.

„Легковажити Українців було би великою політичною помилкою. Не тільки можна ними покористувати ся против нас кожної хвилі і в Петербурзі і в Відні, але самою силою фактів ми засуджені на взаємну залежність від себе. Є ще інша причина, незвичайно важна:

„Між Українцями й Великорусами є границя етнографічного осідку, і нема ніякої землі, на якій одні й другі жили би в суміш. Але між Поляками й Українцями почало ся мішане оселювання вже з кінцем Х віку. Сей стан тягнеться дев'ятьсот літ, отже потягнеть ся й далі поза межу якого-будь передвиджування. Широкі полоси краю, цілі провінції, були й зістають ся землями польсько-українськими, і від згоди або незгоди на тих просторах може залежати богато, ба навіть усе.

„Наш обовязок дати Українцям у Галичині все, що їм належить ся. Трудність порозуміння лежить у тім, що не знає, з ким порозумівати ся, бо коли зайдуть ся три Українці, вже є що найменше три партії, і жадна з них не признає того, що зробить інша. Замішане серед українських партій у Галичині переходить усяке поняття, а ненавидять вони себе взаємно з цілої душі. Нема також ніякої програми загально-української, національної, спільноти всім партіям.

„Але можна дати без переговорів, що належить ся, а саме:

- 1) признати українську мову урядовою на рівні з польською в галицькім намісництві і підвладних йому урядах;
- 2) окремий український університет у Львові;
- 3) зректи ся привилею, що віденське правительство не може заложити в Галичині української середньої школи без дозволу львівського сейму.

„За те всіми силами треба противити ся домаганю поділу Галичини на два окремі „коронні краї“ й українізації теперішнього польського університету у Львові.

„Коли-б у львівськім соймі появила ся така програма з польського боку, вияснило ся-б зараз, чи галицькі Українці працюють тільки для добра України, чи ще крім того й на згубу Польщі. Наступив би новий уклад українських партій, і відносини Поляків з Українцями в Росії були би вже безпечної. Впав би нам тягар із голови і камінь із серця.

„Ініціатива мусить вийти з польського боку. Ніяка українська партія не може за неї взяти ся, бо аж одна порядно не організована, і коли-б узяла ся за таку акцію, то наразила ся-б тільки на підозріння, що робить нещиро, що підкуплена і т. д. Бо організації українських партій у Галичині стоять ще в дуже примітивнім стані. Можуть уже шкодити, але не можуть ішо робити позитивно, корисно, ані навіть для себе самих“ (стор. 7—9).

Ось як говорить про українські і польсько-українські відносини „*Swiat Słowiański*“. Скільки тут думок, стільки-ж і помилок, незнання, нерозуміння, а то й перекрӯчування фактичного стану речей.

Почати хоч-би з закиду, що в Українців нема політичного змислу, наслідком чого в них соціальні справи мають перевагу над національними. Якє тут нерозумінє річи та прикладане до української нації польсько-шляхетських мірок! В Польщі від давніх часів і доси одинокою заступницею польських національних інтересів уважає себе польська шляхта. А що вона, як кляса соціально пануюча, відсуває соціальне питане на як найдальший план, то й польська національна справа в її розумінню не має соціальної закраски, чи вірійше: свої клясові інтереси польська шляхта проголосує інтересами загально-національними. Не те на Україні. Українська нація в своїй масі складається ся з угнетених кляс, при чим і соціального і національного гніту зазнає

вона від одних і тих самих елементів, яким соціальне і політичне становище на українській землі дає змогу угнітати український народ також на національнім полі. Таким чином національне й соціальне визволене українського народу тісно звязані з собою; скажу більше: національне визволене ледве чи й можливе при теперішньому соціальнім і політичнім режімі, — ось чого наслідком являється соціальна закраска українського питання, а ніяк не наслідком недостачі політичного змислу в Українців.

Або з якою певністю редакція твердить, що галицькі Українці неприхильні до польської справи і сю неприхильність стараються прищепити російським Українцям. На якій се основі? Певна річ, коли „польську справу“ розуміти так, як її тепер розуміє польський загал і як її на практиці заступають польські політики в Галичині, а саме, що на всіх українських землях, які належали до польської держави, Поляки, звязані політично з польським центром, мають бути пануючим елементом, а український розвиток має допускати ся лише на стільки, на скільки се лежить в інтересі „польської справи“, в такім розумінню, — то жаден Українець не може бути такій „польській справі“ прихильний, бо тим самим став би ворогом української справи. І галицькі Українці, маючи за собою деякий досвід, якого не має ще в їх братів у Російській державі, справді уважають своїм обов'язком доводити все і всюди, що зло буде з Україною, коли буде добре такій Польщі, яка хоче панувати над Україною.

Але зведіть „польську справу“ до властивої міри, себто розглядайте її в межах етнографічної Польщі, признавши Українців на їх землі такі права, яких ви домагаєтеся для себе на своїй, польській землі, — а тоді зникне в Українців усяка неприхильність для „польської справи“, бо те, що ви називаєте „неприхильністю для польської справи“, се тільки неприхильність до польського панування на українській землі.

Тільки вся біда в тім, що ані „*Świat Słowiański*“ ані — за малими відмінами — ніхто з Поляків „польської справи“ до сеї властивої міри за ніяку ціну зводити не хоче. Для них українські землі, які належали колись до Польської держави, се землі польсько-українські, які через те мають на віки підлягати польському політичному центрови: „від спільноти історичної долі ніяка сила визволити нас не може“... Правда, тепер Поляки

уважають ішо передчасним називати польсько-українськими землями всі українські землі колишньої Польської держави, і говорять се виразно тільки про східну Галичину і Холмщину. Але незабаром прийде також черга й на „Південно - Західний Край“: на Київську, Подільську й Волинську губернію. Адже вже тепер навіть демократична польська преса називає Київ польським городом. А хто такий наївний думати, що Поляки в „Південно - Західнім Краю“ уважають себе тільки національною меншістю і не думають про те, щоб, получивши ся з польським центром у Росії, стати тут панами, — тому повинні би розвіяти його ілюзії ті національно-політичні претензії, які вже тепер виявляють польські націоналістичні (тай чи тільки одні „націоналістичні“?) круги в „Південно - Західнім Краю“, ті дебати про потребу одного „Польського кола“ в російській Державній думі, в яке входили би всі польські посли і з Царства Польського і з України і з Литви, — і т. д.

Коли в першій російській державній Думі польські посли з України не творили з польськими послами з Царства Польського одного „Кола“, то се, — як заявив у своїй щирості перед земляками весною 1906 р. на засіданю польського товариства „Klub Słowiański“ у Krakovі звісний польський посол до першої Думи д. Олександер Ледніцький, — тільки така форма, щоб не дразнити без потреби Українців, заки не вяснили ся відносини польських та українських сил на Україні; в дійсності — запевнював д. Ледніцький своїх краківських земляків — національна політика польських послів з Царства Польського і з України була й буде однаєва, а трохи згодом, коли наше положене вяснить ся, можна буде змінити її форму і заложити одно „Польське Коло“¹⁾.

І так, щоб мати причину не випустити українські землі з під впливу польського центра, проголошується їх землями польсько-українськими, до чого кількастотине польське пануване дає таку підставу, що пануючий елемент на тих українських землях досі польський.

Що-ж дає „Swiat Słowiański“ в ім'я „славянської політики, оцінюваної з польського становища“, на сих „польсько-укра-

¹⁾) Сі дані про виводи д. Ледніцького маємо від особи, яка була на згаданім засіданю „Славянського Клубу“.

їнських" землях українській більшості, щоб заспокоїти її домагання і через те привязати її до польського центра? Як ми вже вазначили, сим разом журнал уважав за відповідне не перескачувати з Krakowa просто в Київ чи Полтаву, тільки спинився на Львові і Східній Галичині. Се дас його пропозиції польсько-українського порозуміння більш реальні форми, але рівночасно служить наглядним доказом, що сим шляхом до ніякого порозуміння не дійдемо.

Та заки спинити ся на конкретних точках тої пропозиції, звернемо увагу на ту несовісність, з якою редакція славянського журналу поводить ся з галицькою частиною української (отже також славянської) нації.

Говорячи в тій самій вступній статті про партії серед польської суспільності, редакція визначує виразно, що „партії не тільки потрібні, але й неминучі, бо суспільність організується через них і без них може бути тільки невільницькою ордою або пасивним етнографічним елементом“ (ст. 2). Такий погляд редакції на суспільне значіння партій, але се не перешкаджає їй заявляти, що порозуміти ся з галицькими Українцями важко головно через те, що серед них є партії. Віримо, що Поляки воліли би порозумівати ся з „невільницькою ордою“ або з „пасивним етнографічним елементом“...

Безпідставні також нарікання, що нема з ким порозумівати ся та що в галицьких Українців нема ясної загально-національної програми, тільки фрази. То-ж то й є, що Поляки ту загально-національну програму вважають фразами і не хочуть про неї й чути. А признали-б ї, то й побачили-б, що ціла нація готова на її основі переговорювати з ними. Тільки правда, в Українців нема такої пануючої кляси, як польська шляхта, яка, маючи в руках владу і закон, узурпувала собі право репрезентувати цілу націю, а загал польської суспільності в Галичині признає за нею те право. І тому мусіли-б переговорювати не з якоюсь одною українською партією, а з цілою нацією, кладучи в основу переговорів те, чого справді домагається ціла нація. А Поляки б воліли переговорювати з окремими партіями, та й щедо того з такими, що дуже слабо звязані з народніми масами, — як се доказали „новоюс ерою“.

Або ті байки про величезне число українських партій і про величезну ненависть серед них (в кождім разі їх не біль-

ше, як серед польської суспільності, і ненавидяться вони не більше, як польські партії), — до чого се ? !

А вже хиба цинічним насыміхом треба вважати закид, що українські партії задля свого прімітивного стану можуть тільки шкодити Полякам, а до позитивної роботи нездібні. Бо яку-ж „позитивну роботу“ можуть робити партії, засуджені на вічну незначну меншість у всіх інстітуціях, де доконується державно-політична „позитивна робота“ ? ! Одно, що вони можуть робити, так се тільки „шкодити“, себто спиняти шкідливу для себе роботу свого противника, — тай то не дуже.

Та найбільш характеристичне для розуміння польсько-української згоди, се ті конкретні пропозиції, які робить редакція галицьким Українцям. Читаеш і питаш ся, чи се справді серіозна політична пропозиція, чи... новорічний жарт ? Невже-ж галицьким Українцям тільки й нестає, що рівноправності їх мови в політичних урядах, українського університету і невмішування галицького сойму в справу закладання українських середніх шкіл, — а зрештою на всіх інших полях суспільного життя чи вже все мають, чи їм нічого не належить ся ? !

Виборчий закон до галицького сойму робить галицьких Українців безсильною полігичною меншістю і віддає їх на всіх полях краєвого законодавства в руки Поляків. Виборчий закон до загально-державного парламенту робить Українців супротив Поляків знов безсильною політичною меншістю, через що центральне правительство в галицьких справах слухало доси і слухати-ме далі виключно голосу Поляків. Завдяки сьому галицькі Українці на всіх полях суспільного життя звязані по рукам і ногам і віддані на ласку й неласку Поляків. Завдяки сему панованню польської шляхти в Галичині довело до того, що хоч-би тепер обі сторони зробили формально рівними, то фактично польська сторона мати-ме над українською величезну перевагу, витворену надбаннями дотеперішньої польсько-шляхетської політики. Заведіть навіть рівноправність обох мов не тільки в політичних урядах, але на всіх полях публичного життя; дайте не тільки зможу центральному правительству закладати українські середні школи, але фактично заложіть їх стільки, скільки є польських, — то й тоді при політичному режімі, в якім ми будемо безсильною меншістю, Поляки будуть в наші діти нашою мовою вщіплювати ідеали історичної Польщі й погорду та ненависть до всього,

що наше, що протестувало против нашого поневоленя історичною Польщею; будуть оголошуваними на нашій мові соймовими законами руйнувати нашого селянина, кольонізуючи нашу землю своїми селянами; будуть нищити нас фізично й затроювати морально, — аж станемо справжньою меншістю на нашій землі, і тоді вже не буде з ким церемонити ся...

Але сеї основної причини поневолення галицьких Українців і всіх наслідків, які мусять випливати з неї, „*Swiat Słowiański*“ не бачить, чи не хоче бачити, чи не вміє бачити, — і неначе б виповнював акт не-знати-якої міжнародної справедливости, заявляє: Даймо їм, що їм належить ся: 1, 2, 3... Власне даймо. А маючи в краю владу, можемо те, що нині дали, завтра відбрати, а навіть не відбираючи замінити хліб у камінь, рибу в гадюку, воду в отрую...

Ось тут і лежить весь ключ до зрозуміння польсько-українських відносин. Поляки вважають себе панами і Українців вічними своїми підданими, яким для заспокоєння можна се і те дати. Тимчасом Українці не хотять бути підданими хоч-би й найліпших панів, не хотять брати панської милостині, — тільки хотять мати ті основи до національного, політичного і соціального розвитку, які має або яких добивається ся кожда новочасна нація, і які дали-б їм змогу самим дбати за всії свої потреби по свому розумінню. Одним словом, Українці хотять бути у ряді новочасних націй повноправною нацією, — в данім випадку в Галичині, так само повноправною на основі австрійських загально-державних законів, як і нація польська. А здійснити се домагане повноправності можна тільки поділом Галичини на дві автономні території, польську й українську, з яких кожда Полагоджуvala bi свої справи самостійно й незалежно від другої. Отсє та загально-національна програма галицьких Українців, на якій сходяться всі українські партії.

Тільки на цю програму „*Swiat Słowiański*“ не хоче згодити ся; навпаки він кліче Поляків поборювати її всіми силами (при нагоді зверну увагу на те політичне неуцтво, з яким редакція кладе побіч себе як два рівнорядні й рівновартні постулати таку важну національно-політичну реформу, як заведене територіально-національної автономії, і таку — в порівнанню з першим постулатом — дрібну річ, як один національний уні-

верситет!). Що більше, він не вагається сказати, що коли-б галицькі Українці не згодилися на його пропозицію, тільки домугалися поділу Галичини, то це значило би, що їх метою не лише користь України, але також згуба Польщі. Відділити українську частину Галичини від польської, се „згуба Польщі“, — яке це характерне для польських політиків, які не можуть собі уявити щастя Польщі без панування її на не-польських землях колишньої польської держави! Се й справді „славянська політика з польського становища“ — зі становища інтересів історичної Польщі.

Але на таку „славянську політику“ не зловлять ся ні галицькі ні російські Українці. Галицькі вже занадто добре випробували її на своїй шкірі, а російські — ні „Кияни“ ні „Полтавці“ не зможуть для польсько-української згоди згодитися на вічне закріпощене $3\frac{1}{2}$ мільона свіх братів, не зможуть тим більше, що при відповіднім політичному укладі в російській державі також саме закріпощене грозить і „Киянам“ — мешканцям Правобічної України, якою центром являється „польський город“ Київ...

М. ЧЕРНЯВСЬКИЙ.

В степу реве, гуде завія
І ходять хвилі сніжані.
Голодний вовк у пітьмі вие:
„Ой сумно, холодно мені!..“

І съміх, і гомін... Рев музики...
Горяте і очі, і огні...
А в мене в серці плач великий:
„Ой сумно, холодно мені!“

